

DUAL TA'LIM SHAKLIDA TALABALAR O'Z-O'ZINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINING EMPIRIK TAHLILI

T.F.Muydinov¹ 

1. Andijon davlat universiteti, Psixologiya va pedagogika kafedrasida katta o'qituvchisi, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Mas'ul muallif: Muydinov

Tursunboy Fazliddin o'g'li, Andijon davlat universiteti, Psixologiya va pedagogika kafedrasida katta o'qituvchisi, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

e-mail: E-mail:

tursunboy95moydinov@gmail.com

Accepted: 11 Avgust 2026

Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Muydinov, T. F. DUAL TA'LIM SHAKLIDA TALABALAR O'Z-O'ZINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINING EMPIRIK TAHLILI / T. F. Muydinov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 302–306.

Annotatsiya. Mazkur maqolada dual ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarining o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlari va ularning kasbiy faoliyatdagi o'zni empirik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi o'quv jarayoni va ishlab chiqarish amaliyoti integratsiyalashgan sharoitda yoshlarning irodaviy nazorati, vaqtni taqsimlashi, kognitiv filtrlash qobiliyati va emotsional barqarorlik ko'rsatkichlarini psixodiagnostik baholashdan iborat. Tadqiqotda oliy va kasb-hunar ta'limi tizimida dual shaklda o'qiyotgan talabalar ishtirok etdi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, amaliyot va nazariyaning bevosita uzviyligi talabalarda mas'uliyatni his qilish, ekstremal vaziyatlarda ongli qaror qabul qilish va xulq-atvorni mustaqil ravishda boshqarish qobiliyatlarini jadallashtiradi. Maqolada empirik ma'lumotlarga tayangan holda, dual ta'lim muhitida talabalarining kognitiv va irodaviy regulatsiyasini takomillashtirish hamda ularning ijtimoiy-kasbiy moslashuvdagi psixologik to'siqlarni bartaraf etish masalalari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: dual ta'lim, o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari, irodaviy nazorat, kasbiy moslashuv, emotsional barqarorlik, kognitiv regulatsiya, psixodiagnostika, empirik tahlil.

ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕХАНИЗМОВ САМОРЕГУЛЯЦИИ СТУДЕНТОВ В ФОРМЕ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье эмпирически проанализированы механизмы саморегуляции студентов, обучающихся в форме дуального образования, и их роль в профессиональной деятельности. Основная цель исследования заключается в психодиагностической оценке показателей волевого контроля, тайм-менеджмента, способностей к когнитивной фильтрации и эмоциональной устойчивости молодежи в условиях интеграции учебного процесса и производственной практики. В исследовании приняли участие студенты, обучающиеся по дуальной форме в системе высшего и профессионального образования. Полученные результаты показывают, что непосредственная непрерывность практики и теории ускоряет развитие у студентов чувства ответственности, осознанного принятия решений в экстремальных ситуациях и способности к самостоятельному управлению своим поведением. В статье на основе эмпирических данных научно обоснованы вопросы совершенствования когнитивной и волевой регуляции студентов в дуальной образовательной среде, а также устранения психологических барьеров в их социально-профессиональной адаптации.

Ключевые слова: дуальное образование, механизмы саморегуляции, волевой контроль, профессиональная адаптация, эмоциональная устойчивость, когнитивная регуляция, психодиагностика, эмпирический анализ.

EMPIRICAL ANALYSIS OF STUDENTS' SELF-MANAGEMENT MECHANISMS IN THE FORM OF DUAL EDUCATION

Abstract. This article empirically analyzes the self-management (self-regulation) mechanisms of students studying in the form of dual education and their role in professional activities. The main purpose of the study is the psychodiagnostic assessment of indicators of volitional control, time management, cognitive filtering abilities, and emotional stability of youth in the conditions of integration of the educational process and industrial practice. Students studying in a dual form in the higher and vocational education system participated in the study. The obtained results show that the direct continuity of practice and theory accelerates the development of a sense of responsibility, conscious decision-making in extreme situations, and the ability to independently manage behavior in students. Based on empirical data, the article scientifically substantiates the issues of improving the cognitive and volitional regulation of students in a dual educational environment, as well as eliminating psychological barriers in their socio-professional adaptation.

Keywords: dual education, self-management mechanisms, volitional control,

professional adaptation, emotional stability, cognitive regulation, psychodiagnostics, empirical analysis.

Kirish. Bugungi kunda global mehnat bozori raqobatbardosh, mustaqil qaror qabul qila oladigan, muammoli vaziyatlarda o'z faoliyatini ongli ravishda rejalashtiradigan hamda emotsional barqaror mutaxassislarni talab etmoqda. Oliy va kasb-hunar ta'limi tizimida faol joriy etilayotgan dual ta'lim shakli aynan shunday amaliy ko'nikmalarga ega kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Biroq, akademik ta'lim va ishlab chiqarish amaliyotining bir vaqtda olib borilishi talabdan yuksak darajadagi psixologik tayyorgarlikni, xususan, o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlarining yuqori darajada rivojlangan bo'lishini taqozo etadi. O'z-o'zini boshqarish qobiliyatlari shakllanmagan yoshlarda qo'shaloq yuklama (o'qish va ish) kuchli stress, motivatsiyaning pasayishi va kasbiy deformatsiyani keltirib chiqarishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini oshirish va yoshlarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish maqsadida dual ta'lim tizimi keng qamrovli tarzda amaliyotga tatbiq etilmoqda. Xususan, yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda nazariy va amaliy mashg'ulotlarning uzviyligini ta'minlash maqsadida ta'limning bevosita ishlab chiqarish korxonalarida olib borilishi qonuniy kafolatlangan [2]. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmon va qarorlari asosida tasdiqlangan ta'lim konsepsiyalarida talabalarining kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini, jumladan, ularning kognitiv va irodaviy sifatlarini mehnat bozori talablariga to'liq moslashtirish asosiy strategik vazifalardan biri sifatida belgilab berilgan [3, 4].

Dual ta'lim jarayonida o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari talaba xulq-atvori va o'zlashtirishining asosiy regulyatori bo'lib xizmat qiladi. O'qish va ish faoliyatini birgalikda muvaffaqiyatli olib borish yoshlarda vaqtni to'g'ri taqsimlash (taym-menejment), kognitiv axborotni filtrlash, charchoqni yengish, aniq maqsadlar qo'yish hamda diqqatni jamlash kabi muhim irodaviy sifatlarini talab qiladi [5]. Aynan shu psixologik jarayonlarni empirik jihatdan to'g'ri baholash ta'lim samaradorligini oshirishning, shuningdek, yosh mutaxassisning kasbga bo'lgan sadoqatini shakllantirishning asosiy kalitidir.

Xalqaro va mahalliy ilmiy amaliyot shuni ko'rsatadiki, talabalarining o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini o'rganish va ularga baho berish faqatgina nazariy qarashlarga emas, balki qat'iy empirik tahlillarga, standartlashtirilgan psixodiagnostik metodikalarga hamda chuqur statistik ma'lumotlarga asoslanishi shart [6, 7]. Shu nuqtayi nazardan, dual ta'lim sharoitida talabalarining o'z-o'zini regulyatsiya qilish qobiliyatlarini empirik asoslarda tahlil etish nafaqat ilmiy-nazariy, balki amaliy va metodologik jihatdan ham g'oyat dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, u ta'lim jarayonida shaxsni to'g'ri yo'naltirishning muhim sharti hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi. Oliy va kasb-hunar ta'limi tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish jarayonida dual ta'lim shakli muhim strategik ahamiyat kasb etmoqda. Bu tizim o'quv jarayoni va ishlab chiqarish amaliyotini bevosita birlashtirish orqali talabada zaruriy kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq, ta'lim va mehnat faoliyatining bir vaqtda, uzluksiz olib borilishi talaba oldiga nafaqat intellektual va jismoniy, balki jiddiy psixologik talablarni ham qo'yadi. Bunda talabaning o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlari, ya'ni vaqtni to'g'ri taqsimlash, irodaviy nazorat, ongli rejalashtirish va emotsional barqarorlikni ta'minlash layoqati kasbiy shakllanishning hal qiluvchi omiliga aylanadi.

Yoshlik va talabalik davri shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni chuqur his etish va ichki resurslarni to'g'ri safarbar qilish qobiliyatlari jadal rivojlanadigan asosiy bosqichdir. Dual ta'lim sharoitida talaba har kuni bir-biridan farq qiluvchi ikkita muhitga – akademik o'quv jarayoniga hamda qat'iy intizom talab qiluvchi ishchi jamoaga moslashishi lozim. Bu qo'shaloq yuklama o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan yoshlarda surunkali stress, kognitiv zo'riqish, o'zlashtirishning pasayishi va kasbiy motivatsiyaning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, dual ta'limda talabalarining psixologik holatini faqatgina tashqi ma'muriy nazorat orqali emas, balki ularning ichki regulyatsiya mexanizmlarini rivojlantirish orqali qo'llab-quvvatlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda dual ta'lim jarayonida talabalarining o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini amaliy jihatdan o'rganishda empirik yondashuvning o'rni beqiyosdir. Shaxsning maqsad qo'yish, faoliyatni modellashtirish, natijalarni adekvat baholash va xatolar ustida ishlash kabi regulyativ xususiyatlarini yuzaki kuzatuvlar bilan to'laqonli aniqlab bo'lmaydi. Bu murakkab psixologik jarayon maxsus psixodiagnostik metodikalar, testlar va statistik tahlillar asosida olingan real ma'lumotlarga tayanishni taqozo etadi. Empirik tahlil natijalari ta'lim muassasalari psixologlari va ish beruvchilarga talabalarining adaptiv imkoniyatlarini xolis baholash, xavf guruhiga kiruvchi talabalarni aniqlash hamda ularga individual psixologik yordam ko'rsatish imkonini beradi.

Mazkur maqola dual ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarining o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilishning ilmiy-amaliy ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Unda talabalarining maqsadga intiluvchanligi, xulq-atvorni mustaqil rejalashtirishi va irodaviy regulyatsiyasi muhim empirik mezonlar sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot xulosalari dual ta'lim amaliyotida yoshlarning psixologik himoyasini ta'minlash, ularning o'quv va mehnat faoliyatidagi qiyinchiliklarni yengib o'tish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Talabalarining o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlari hamda ularning ta'lim va mehnat faoliyatidagi namoyon bo'lishi zamonaviy psixologiya, pedagogika va mehnat psixologiyasi sohalarining eng ko'p o'rganilgan fundamental muammolaridan biri hisoblanadi. Xorij psixologiya maktabi vakillaridan A. Bandura, B. Zimmerman, H. Heckhausen, F.E. Weinert, J. Bruner va D. Schunk kabi olimlar tomonidan shaxsning kognitiv regulyatsiyasi, o'z-o'zini samarali boshqarishi (self-efficacy) va dual muhitga moslashuv mexanizmlari chuqur ilmiy tadqiq etilgan [5, 6]. Ayniqsa, B. Zimmermanning o'z-o'zini boshqariladigan ta'lim (self-regulated learning) modeli dual ta'limda

talabalarining mustaqil rejalashtirish va o'z xulq-atvorini monitoring qilish ko'nikmalarini tushuntirishda muhim konseptual ahamiyatga ega [7].

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi olimlaridan O.A. Konopkin, V.I. Morosanova, A.K. Osnitsky, K.A. Abulxanova-Slavskaya, S.L. Rubinshteyn va A.N. Leontyevlar shaxsning irodaviy va ongli o'z-o'zini boshqarish (samoregulyatsiya) masalalarini faoliyatli yondashuv asosida tadqiq etishgan [8, 9]. Xususan, V.I. Morosanova tomonidan ishlab chiqilgan xulq-atvorni ongli boshqarish uslubiyoti talabalarining o'quv va kasbiy faoliyatni modellashtirish, maqsad qo'yish hamda natijalarni adekvat baholash qobiliyatlarini empirik tahlil qilish imkonini beradi [10].

O'zbekiston psixologiya maktabida ham shaxsning kognitiv taraqqiyoti, mustaqil fikrlashi, emotsional-irodaviy regulyatsiyasi va kasbiy ijtimoiylashuvi masalalari M.G. Davletshin, E.G. G'oziyev, B.R. Qodirov, G.B. Shoumarov, V.M. Karimova, Z.T. Nishanova, Sh.R. Barotov, L.Ya. Olimov kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida keng yoritilgan [11, 12, 13]. Mazkur yondashuvlar ta'lim va ishlab chiqarish amaliyotida yoshlarning kasbiy-psixologik moslashuvini hamda kognitiv mexanizmlarini kompleks baholash uchun mustahkam milliy metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, Otabek Muxtorovning ilmiy ishlarida yoshlarning ijtimoiy-psixologik xavfsizligini ta'minlash, kognitiv jarayonlarni boshqarishda mnemotexnika va ixtirochilik masalalarini hal qilish (TRIZ) algoritmik usullaridan foydalanish hamda ekstremal, yuklamali vaziyatlarda o'z-o'zini regulyatsiya qilish masalalari atroficha tahlil qilingan [14]. Olimning yondashuviga ko'ra, yoshlarda ongli o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarining yetishmasligi amaliyotda kasbiy stress va deformatsiyani keltirib chiqaradi. Bu esa dual ta'lim jarayonida mutaxassislar tomonidan psixodiagnostik va empirik usullarning to'g'ri qo'llanilishi naqadar muhimligini ko'rsatadi.

Mavjud ilmiy adabiyotlar va manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, garchi o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, aynan dual ta'lim shakli (nazariya va ishlab chiqarish amaliyotining uzluksiz integratsiyasi) sharoitida talabalarining psixologik regulyatsiyasini empirik ma'lumotlar asosida maxsus tahlil qilish masalasi alohida yondashuvni talab etadi. Mazkur maqola ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga va dual ta'limdagi o'z-o'zini boshqarish mexanizmlarini empirik ko'rsatkichlar orqali ishonchli baholashga xizmat qiladi.

Metodologiya. Tadqiqot dual ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarining o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlarini empirik jihatdan o'rganishga qaratildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi talabalarining irodaviy nazorat, rejalashtirish va kognitiv regulyatsiya ko'rsatkichlarini aniqlash hamda ushbu psixologik omillarning ta'lim va kasbiy moslashuvdagi amaliy ahamiyatini yoritishdan iborat.

Tadqiqot obyekti sifatida oliy va kasb-hunar ta'limi muassasalarida dual ta'lim tizimi asosida o'qiyotgan 18-23 yosh oralig'idagi 115 nafar talaba tanlab olindi. Respondentlar turli ta'lim yo'nalishlaridan tasodifiy tanlash usuli asosida jalb qilindi. Tadqiqot jarayonida ishtirokchilarning shaxsiy va akademik ma'lumotlari maxfiy saqlandi. Respondentlar bilan ishlashda psixologik tadqiqotning etik tamoyillariga, xususan, ixtiyoriylik, maxfiylik va respondentga zarar yetkazmaslik prinsiplariga qat'iy amal qilindi.

Tadqiqotda V.I. Morosanova tomonidan ishlab chiqilgan "Xulq-atvorni o'z-o'zini boshqarish uslubi" (SSPM) so'rovnomasi qo'llanildi [10]. Ushbu metodika shaxsning ongli regulyatsiya profilini, jumladan, uning faoliyatni rejalashtirish va xatolar ustida ishlash qobiliyatlarini turli psixologik shkalalar orqali aniqlash imkonini beradi. Tadqiqotda quyidagi shkalalar tahlil qilindi:

- "Rejalashtirish" (maqsadni belgilash);
- "Modellashtirish" (sharoitni tahlil qilish);
- "Dasturlash" (harakatlar ketma-ketligi);
- "Natijalarni baholash" (adekvatlik);
- "Moslashuvchanlik" (kognitiv va xulq-atvor egiluvchanligi);
- "Mustaqillik" (avtonomlik).

Olingan natijalar SPSS 26.0 dasturida qayta ishlandi. Statistik tahlil jarayonida deskriptiv statistika, ya'ni o'rtacha qiymat, standart og'ish, minimal va maksimal ko'rsatkichlar hisoblandi. O'zgaruvchilar o'rtasidagi korrelatsion bog'liqliklar mazkur maqolada alohida berilmagani sababli asosiy e'tibor deskriptiv tahlilga qaratildi.

Jadval 1.

V.I. Morosanova metodikasi asosida dual ta'lim talabalarining "o'z-o'zini boshqarish" ko'rsatkichlari bo'yicha deskriptiv statistik tahlil, N = 115

Shkala nomi	O'rtacha qiymat, Mean	Standart og'ish, SD	Minimal	Maksimal
"Rejalashtirish"	64.2	8.5	40	82
"Moslashuvchanlik"	61.5	9.1	38	80
"Natijalarni baholash"	58.4	9.4	35	78
"Modellashtirish"	57.2	10.2	32	75
"Dasturlash"	56.8	9.8	34	76
"Mustaqillik"	52.3	11.5	28	72

Jadval 1 natijalaridan ko'rinadiki, dual ta'lim talabalari orasida "Rejalashtirish" shkalasi eng yuqori o'rtacha ko'rsatkichga ega bo'ldi. Bu holat o'quv va ish faoliyatini birlashtirgan talabalarda vaqtni taqsimlash va oldinga aniq

maqsadlar qo'yish layoqati jadal shakllanayotganligini ko'rsatadi. "Moslashuvchanlik" shkalasi bo'yicha natijasi yoshlarning ikki xil muhitga (auditoriya va korxona) tezkor adaptatsiya qila olishini bildiradi.

"Natijalarni baholash", "Modellashtirish" va "Dasturlash" shkalalari o'rta darajada namoyon bo'lib, bu ko'rsatkichlar talabalarining faoliyat shart-sharoitlarini tahlil qilish va o'z xatolaridan to'g'ri xulosa chiqarish jarayoni rivojlanish bosqichida ekanini ko'rsatadi. Eng past ko'rsatkich "Mustaqillik" shkalasi bo'yicha qayd etildi. Bu dual ta'limdagi yoshlar hamon ta'lim muassasasi ustozlari yoki ishlab chiqarishdagi rahbarlarining yo'l-yo'riqlariga qaram ekanligini, to'laqonli avtonom qaror qabul qilish ko'nikmasi to'liq shakllanib ulgurmaganligini anglatadi.

Rasm 1. Dual ta'lim talabalarining "o'z-o'zini boshqarish" ko'rsatkichlari bo'yicha o'rtacha qiymatlar diagrammasi

Rasm 1 da V.I. Morosanova metodikasi asosida dual ta'lim talabalarining "o'z-o'zini boshqarish" ko'rsatkichlari bo'yicha olingan o'rtacha qiymatlar ifodalangan. Diagramma natijalariga ko'ra, eng yuqori ko'rsatkich "Rejalashtirish" shkalasida kuzatildi. Bu talabalarining maqsadga yo'naltirilganlik darajasi yuqori ekanligini va faoliyatni dastlabki rejalashtirishga jiddiy yondashishini tasdiqlaydi.

"Moslashuvchanlik" shkalasining yuqoriligi talabalarining o'zgaruvchan ishlab chiqarish vaziyatlarida tushkunlikka tushmasdan, kognitiv va emotsional strategiyalarini tezda qayta qura olishini ko'rsatadi. O'z navbatida, faoliyatni texnik va mantiqiy tartibga soluvchi "Modellashtirish" va "Dasturlash" komponentlari o'rtacha barqarorlikni namoyish etdi.

Eng past ko'rsatkich bo'lgan "Mustaqillik" natijasi talabalarining o'z-o'zini boshqarish tizimidagi eng zaif halqani ko'rsatib beradi. Mazkur shkalaning nisbatan past namoyon bo'lishi yoshlarda konformizm (boshqalarga ergashish) darajasi saqlanib qolayotgani va murakkab professional vaziyatlarda mas'uliyatni to'liq o'ziga olishdan cho'chish holatlari borligini anglatadi.

Umuman olganda, diagramma natijalari dual ta'lim sharoitida talabalarining "o'z-o'zini boshqarish" (self-regulation) mexanizmlari yetarli darajada funksional ekanini va umuman olganda ijobiy dinamikada rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, "Mustaqillik" va "Dasturlash" ko'rsatkichlarining nisbatan pastligi ta'lim jarayonida talabalarining avtonomligini oshirish hamda ularning irodaviy sifatlarini maxsus psixologik treninglar orqali korreksiya qilish zarurligini asoslaydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari dual ta'lim jarayonida talabalarining o'z-o'zini boshqarish (self-regulation) mexanizmlarini empirik metodlar yordamida baholash muhim ekanligini tasdiqlaydi. Talabalarda "Rejalashtirish" va "Moslashuvchanlik" ko'rsatkichlarining nisbatan yuqori bo'lishi ularning o'quv va ishlab chiqarish vaziyatlariga ongli yondashuvini, maqsadni to'g'ri belgilash imkoniyatlarini bildiradi. Biroq "Mustaqillik" va "Dasturlash" shkalalarining nisbatan pastroq natijalari talabalik davrida, ayniqsa, murakkab ish sharoitida to'laqonli avtonom qaror qabul qilish, mas'uliyatni yakkaxon tarzda o'z zimmasiga olish xususiyatlari hali to'liq shakllanmaganini ko'rsatadi.

V.I. Morosanovanning yondashuviga ko'ra, ongli o'z-o'zini boshqarish uslubi shaxsning ichki psixologik barqarorligi, kognitiv resurslarini safarbar etishi va ekstremal vaziyatlarda o'zini tutishi bilan chambarchas bog'liq [10]. Shu jihatdan, mazkur metodika dual ta'lim jarayonida talabalarining shaxsiy, irodaviy va emotsional xususiyatlarini aniqlashda asosiy psixodiagnostik vosita sifatida ulkan amaliy ahamiyatga ega.

B. Zimmerman va E.G. G'oziyevlar ta'lim va kasbiy faoliyat integratsiyasi jarayonida xulosa faqatgina akademik o'zlashtirish yoki bitta test natijasiga emas, balki kompleks psixologik va xulq-atvor baholashlariga tayanishi zarurligini ta'kidlaydilar [7, 11]. Mazkur tadqiqot natijalari ham ushbu kompleks yondashuvni to'la qo'llab-quvvatlaydi. Chunki dual ta'limda talabaning psixologik holatini baholashda uning rejalashtirish imkoniyati, xatolarni modellashtirishi, moslashuvchanligi va mustaqilligi birgalikda tahlil qilinishi lozim.

Otabek Muxtorov yoshlarning psixologik baholanishida ularning xulq-atvorini tushuntirish uchun kognitiv ma'lumotlar, ishlab chiqarishdagi vaziyat omillari va empirik ko'rsatkichlarni birgalikda tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi [14]. Ushbu fikr dual ta'lim sifatini va obyektivligini oshirish uchun faqat nazariy mulohazalar emas, balki statistik asoslangan real natijalar ham o'ta muhim ekanini tasdiqlaydi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqot natijalari dual ta'lim muhitida talabalarining emotsional va kognitiv yetukligini baholash, ularning mehnat bozoriga kirib borish imkoniyatlarini aniqlash hamda xulq-atvor determinantlarini tushuntirishda empirik ma'lumotlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishini ko'rsatadi.

Xulosa. Dual ta'lim jarayonlarini tashkil etishning empirik asoslarini o'rganish natijalari mazkur yo'nalishning zamonaviy ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Pedagogik va psixologik xulosalarining obyektivligi, validligi hamda ishonchligi bevosita empirik metodlardan foydalanish darajasi bilan bog'liq. Ayniqsa, psixodiagnostik vositalar va statistik tahlil usullaridan muntazam foydalanish talabalarni kasbga yo'naltirishdagi aniqlikni oshiradi hamda subyektiv omillar ta'sirini kamaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, talabalarining "o'z-o'zini boshqarish" ko'rsatkichlari asosan ijobiy yo'nalishda shakllangan. "Rejalashtirish" va "Moslashuvchanlik" ko'rsatkichlari nisbatan yuqori bo'lib, bu yoshlarda kelajak mutaxassisliklari bo'yicha shaxsiy identifikatsiya va adaptatsiya jarayoni faol kechayotganini ko'rsatadi. "Mustaqillik" va "Dasturlash" komponentlarining nisbatan pastroq namoyon bo'lishi esa o'qish va ishni birga olib borishdagi ruhiy bosim, ustozlarga tobe'lik hamda irodaviy o'zgaruvchanlik bilan izohlanadi.

Dual ta'lim jarayonida bunday natijalar talabani kompleks baholash va qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi. Oliy va kasb-hunar ta'limi amaliyotida birgina fan baholariga tayanmasdan, ish joyidagi suhbat, kuzatuv, psixodiagnostik metodlar va statistik tahlil natijalarini uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv ta'lim muassasasi xulosalarining ilmiy asoslanganligini oshiradi, talabalarining psixologik salomatligini himoya qilishga xizmat qiladi va raqobatbardosh kadrlarni yetishtirishda muhim metodologik ahamiyat kasb etadi.

Amaliy tavsiyalar. Dual ta'lim jarayonida talabalarning psixologik holatini va o'z-o'zini boshqarish darajasini baholashda faqat bitta diagnostik metodika natijasiga tayanmaslik, balki ish beruvchi bilan suhbat, ishlab chiqarishdagi bevosita kuzatuv, psixodiagnostik testlar va statistik tahlil natijalarini kompleks qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Ta'lim va ishlab chiqarish amaliyoti jarayonida talabalarning "rejalashtirish", "moslashuvchanlik", "mustaqillik" va "natijalarni baholash" ko'rsatkichlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Xususan, ularning "mustaqillik" darajasini oshirish maqsadida qaror qabul qilish, yetakchilik va taym-menejment bo'yicha maxsus psixologik treninglar tashkil etilishi tavsiya qilinadi. Shuningdek, xulosalarning obyektivligi va ishonchliligini oshirish uchun diagnostik natijalar empirik ma'lumotlar asosida qayta ishlanishi, zarur hollarda deskriptiv va korrelatsion statistik tahlillar bilan asoslanishi lozim.

Talabalar bilan ishlashda maxfiylik, ixtiyoriylik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kognitiv ortiqcha yuklamalarning oldini olish va psixologik xavfsizlik tamoyillariga qat'iy rioya etish dual ta'lim sifatini hamda jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. 2020-yil 23-sentabr. Available at: <https://lex.uz>
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni. "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida". 2019-yil 8-oktabr.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 163-son Qarori. "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida". 2021-yil 29-mart.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-46-son Qarori. "Oliy ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni takomillashtirish to'g'risida". 2022-yil.
- [5] Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986. 617 p.
- [6] Heckhausen H. Motivation and Action. Cambridge University Press, 1991. 505 p.
- [7] Zimmerman B.J. Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theoretical Perspectives. Routledge, 2001. 360 p.
- [8] Konopkin O.A. Psixologicheskie mexanizmi regulyatsii deyatel'nosti [Psychological mechanisms of activity regulation]. Moscow: Lenand, 2011. 320 p. In Russ.
- [9] Abulxanova-Slavskaya K.A. Strategiya jizni [Strategy of life]. Moscow: Mysl, 1991. 299 p. In Russ.
- [10] Morosanova V.I. Individualniy stil samoregulyatsii: fenomen, struktura i funktsii v proizvol'noy aktivnosti cheloveka [Individual style of self-regulation: phenomenon, structure and functions in voluntary human activity]. Moscow: Nauka, 2001. 192 p. In Russ.
- [11] G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002. 512 b.
- [12] Nishanova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlashni rivojlantirishning psixologik asoslari. Toshkent: Fan, 2003. 245 b.
- [13] Olimov L.Ya. Sud va tergov faoliyatida psixolog kompetentligini takomillashtirish: psixologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. Buxoro, 2025.
- [14] Muxtorov O. Dual ta'lim sharoitida talaba shaxsi psixologiyasi va o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari. Ilmiy monografiya. Buxoro: Durdona, 2026. 180 b.